

УДК 616.89-008:378.4(477)(091)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПСИХІАТРІЇ У ХАРКОВІ: ВПЛИВ ВИДАТНИХ НАУКОВЦІВ ТА ЛІКАРІВ

Хрол Н. В., Серікова О. С.

**Хрол
Наталія Володимирівна** Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
E-mail: nkulikova@ukr.net; ORCID: 0000-0002-9523-0946

**Серікова
Ольга Сергіївна** Державна установа «Інститут неврології, психіатрії та наркології
Національної академії медичних наук України»
вул. Академіка Павлова, 46, м. Харків, 61068, Україна
ORCID: 0000-0001-6559-1073

Стаття присвячена історії становлення та розвитку медичної психіатричної допомоги у стінах психіатричної лікарні «Сабурова дача»; спеціалістам, які в ній працювали і згодом стали всесвітньо відомими вченими-психіатрами – Василь Олексійович Гіляровський, Тихон Іванович Юдін, Павло Іванович Ковалевський, Микола Васильович Країнський та інші. Розповідається про організацію на цій території у 1921 році психоневрологічного інституту, з утворенням якого почався розквіт психоневрологічного наукового життя: а в 1961 – першої в світі кафедри психотерапії, психопрофілактики і психогігієни. Велике значення в статті приділяється розвитку психіатрії як науки у Харківському університеті протягом XIX – початку XXI ст.; заснуванню медичного факультету як найважливішого етапу розвитку психіатрії в стінах найстарішого українського Каразінського університету (1804); розповідається про професора хірургії душевних хвороб Харківського університету П.А. Бутковського, який першим створив науку про психічні захворювання у Харкові та, на підставі власних спостережень, дослідів і склав перше російське керівництво з психіатрії: «Душевні хвороби, викладені згідно засадам нинішнього вчення психіатрії», яке було видано у 1834 році в Санкт-Петербурзі, надавши автору велику популярність. Цей твір став першим самостійним керівництвом з психіатрії в Росії. Визначено вплив та внесок видатних науковців В. П. Протопопова, М. А. Гольденберга, Є. А. Попова, П. В. Волошина та інших харківських спеціалістів у світову та вітчизняну медичну науку. Докладно висвітлена велика роль, яку відіграв у розвитку психіатричної науки завідуючий відділом психіатрії Українського психоневрологічного інституту д. м. н., професор. Анатолій Йосипович Плотічер та його розробки експериментально-психологічних методів дослідження в психіатричній клініці. Присвячена увага ряду запропонованих професором А. І. Плотічером концепціям і методикам, які до теперішнього часу враховуються і використовуються в психіатричних наукових і лікувальних установах України. Матеріал статті об'єднує та узагальнює внесок видатних науковців та лікарів у розвиток психіатрії у Харкові.

Ключові слова: психіатрія, Харківський університет, «Сабурова дача», наукове життя.

Розвиток харківської психіатрії бере початок у 1796 році; тоді будинок божевільних було приєднано до гамівного будинку, відкритого Наказом громадського піклування Харківського намісництва ще у 1793 році [1]. З другої половини XIX століття будинки для божевільних реорганізовувалися в психіатричні лікарні, що мало велике значення для подальшого розвитку психіатричної допомоги. Відкривалися пансіонати, приватні лікарні, розширювався ліжковий фонд. У Харкові в 1820 році будинок божевільних був переведений на територію колишнього замиського маєтку генерала П. Ф. Сабурова – імператорського намісника на Слобідській Україні. З 1812 року тут розміщувалися тільки соматичні відділення міської богадільні. Але поступово спеціалізація установи змінилася і до 1897 року «Сабурова дача» стала найбільшою психіатричною лікарнею в Росії (1100 ліжокмісць), а до початку XX століття й найбільшою спеціалізованою установою імперії [1; 6]. У той час в ній працювали спеціалісти, які згодом стали всесвітньо відомими вченими-психіатрами – Василь Олексійович Гіляровський, Тихон Іванович Юдін, Павло Іванович Ковалевський, Микола Васильович Країнський. У 1921 році тут був організований психоневрологічний інститут, а в 1961 відкрита перша в світі кафедра психотерапії, психопрофілактики і психогігієни [2; 3].

Найважливішим етапом розвитку психіатрії стало заснування медичного факультету в стінах найстарішого українського Каразінського університету (1804). Уже засновник університету В. Н. Каразін цікавився фармакологією та лікуванням. У себе вдома він виготовляв такі лікувальні препарати і хімікалії, як скипидар, селітра, сода, нашатир, есенції з лікувальних трав. З листа В. Н. Каразіна професору університету А. С. Венедиктову відомо, що в результаті своїх досліджень Василь Назарович виготовив дві лікувальні есенції, в тому числі – *Essbaccarum belladonae*. Нею він успішно лікував хворих, які страждають нервовими припадками. Саме професори Харківського університету першої половини XIX століття заклали міцний фундамент, на якому згодом виникла знаменита харківська школа психіатрії. З перших років існування медичного факультету в ньому викладалися дисципліни, так чи інакше пов'язані з лікуванням, як тоді їх називали, «душевних» хвороб [4; 14].

Першим створив науку про психічні захворювання у Харкові професор хірургії душевних хвороб Харківського університету П.А. Бутковський. З самого початку своєї діяльності він багато займався вивченням душевних і внутрішніх хвороб; ґрунтовно вивчив праці Пінеля, Ескіроля та інших психіатрів і на підставі власних спостережень і дослідів склав перше російське

керівництво з психіатрії: «Душевні хвороби, викладені згідно засадам нинішнього вчення психіатрії», яке було видано у 1834 році в Санкт-Петербурзі, надавши автору велику популярність. Цей твір став першим самостійним керівництвом з психіатрії в Росії, у якому було висловлено низку сміливих матеріалістичних ідей. У книзі підкреслено значення головного мозку у розвитку психічного захворювання, критикуються містичні погляди на причини психічних розладів, надається велике значення соматичним факторам, де психічне і соматичне розглядається в єдності. Він одним з перших описав передстаречі психози, виникнення яких пов'язував з клімактеричним періодом. Ним було відзначено поліпшення стану хворих з різними психозами під впливом інфекційних захворювань. У цій праці він вперше ввів в такому російськомовному виданні термін «психіатрія», що стало поштовхом для розвитку психіатрії на Сабуровій дачі зокрема і в Росії в цілому [5; 6].

Обов'язкове викладання психіатрії у Харкові почалося з 1877 р, коли приват-доцентом на кафедрі нервових і душевних хвороб був обраний П.І. Ковалевський (український психіатр і судовий психопатолог). Згодом він очолив кафедру медичного факультету Імператорського Харківського університету, також був ініціатором видання і редактором першого в Російській Імперії психіатричного журналу «Архів психіатрії, нейрології і судової психопатології», який видавався в Харкові з 1883 р по 1896 р [4; 8]. П. І. Ковалевський написав понад 300 книг, брошур, журнальних статей з різних питань психіатрії, невропатології. Серед них книги «Керівництво до правильного догляду за душевними хворими», «Судова психіатрія», «Судово-психіатричні аналізи», «Душевні хвороби для лікарів і юристів», «Психологія статі», «Підручник психіатрії для студентів», «Мігрень і її лікування». П. І. Ковалевський видав написане ним перше російське керівництво з психіатрії. Заслужену славу йому принесли «Психіатричні ескізи з історії». Ця книга розкриває динаміку різних психічних явищ, показує роль середовища і спадковості у формуванні особистості. Багато відомих українських психіатрів були учнями П.І. Ковалевського [8].

З 1884 році викладання нервових і душевних хвороб стало проводитися в губернській земській психіатричній лікарні «Сабурова дача» під керівництвом професора Імператорського Харківського університету Я. С. Кремянського [4].

Тим часом, матеріальна база Сабурової дачі продовжувала розвиватися, ремонтувалися старі і будувалися нові корпуси (1888 – 1898). У 1986 р. штатна

кількість ліжок по лікарні склала 450, в тому числі 225 ліжок було в психіатричних відділеннях. На доходи трудових майстерень був побудований невеликий цегляний завод, де хворі працювали в рамках трудотерапії. Значні зміни в устрої психіатричної лікарні розпочались у 1986 з призначенням старшим лікарем психіатра – Н. В. Країнського, який відіграв значну роль у справі поліпшення роботи психіатричних відділень (1896). Будучи прихильником системи необмежування (nostraint), він 3 червня 1897 р. особисто розв'язав в один день більше 120 душевнохворих і спалив їх гамівні сорочки. Перед цим він вимовив з балкона головного корпусу лікарні промову, закликаючи до гуманності і співчуття до психічно хворих. Також багато уваги він приділяв реорганізації і зміцненню матеріально-технічної бази Сабурової дачі. До 1905 року на Сабуровій дачі була повністю відбудована система необмеження і остаточно знищені будь-які ознаки ізоляторів [1; 2; 9].

У першій треті минулого століття Н. В. Країнський відіграв значну роль в розвитку психіатрії в Харкові, він був одним з перших прихильників хімічного напрямку в психіатрії. Наукові доповіді Миколи Васильовича були предметом жвавих дебатів на засіданнях Харківського медичного товариства і увійшли в наукові праці останнього. Професор Н.В. Країнський опублікував близько 200 наукових робіт. Багато його робіт широко цитуються у вітчизняній і зарубіжній літературі. Зокрема, на нього посилаються в своїх працях і посібниках В. М. Бехтерев, В. А. Гіляровський, І. Ф. Случевский, Е. Крепелін, Г. Лебон, Бінсвангер, Оппенгейм та інші [3]. Роботи Н. В. Країнського присвячені діагностиці та лікуванню психічно хворих, питанням психології, а також енергетичним проблемам організму з урахуванням точок зору фізико-хімічних теорій. Найвідоміші з них: «Педагогічний садизм» (1912) і «Енергетика нервового процесу» (1914) отримали премію імені О.О. Мочутковського. Популярністю користується також його монографія «Пороблення, кликуши і біснуваті як явища російського народного життя» з передмовою В. М. Бехтерева (1900), в якій описується масова психічна індукція. Перша самостійна наукова робота «Дослідження психофізичних реакцій» (1893) була удостоєна золотої медалі Харківського університету. В. Н. Павленко. «Вчення про пам'ять з точки зору психічної енергії» (1903), «Енергетична психологія» (1905), «Енергетика та аналіз відчуттів» (1907), «Основні принципи енергетики в зв'язку з абсурдом сучасної фізики» (1908), «Енергетична теорія сновидінь» (1912), «Теорія нервового процесу» (1936) і багато інших мають велике теоретичне і практичне значення. Цілий ряд робіт,

в тому числі монографій, опубліковані на німецькій, французькій, польській, сербській та хорватській мовах. Н. В. Країнський був відомим представником енергетичної психології, зокрема, він вважав, що «душевна діяльність є проявом психічної енергії. Це особливий вид світлової енергії, який проявляється у всіх фізико-хімічних процесах, в двох формах – «живій» та потенційній. Микола Васильович також розробив цікаву концепцію пам'яті з точки зору психічної енергії, провів аналіз запам'ятовування, забування і вивчення особистості [3;10-11].

У 1900 р. закінчилося будівництво лікарні Сабурової дачі (колишній клінічний корпус, в даний час корпус ДУ «ІНПН НАМН України»), яка незабаром починає активно функціонувати. Відкриваються електро- та рентгенкабінети, водолікарня та інше. Розпочинають проводити наукові конференції, а саме учень В. М. Бехтерева Б. С. Грейденберг (перша конференція відбулася 2 жовтня 1901 г.) [4; 9].

У 1911 році на базі Сабурової дачі С.М.Давіденков (засновник нейрогенетики) організує кафедру нервових і душевних хвороб Харківського жіночого медичного інституту, а у 1921 – 1922 рр. тут був організований центральний Український науково-дослідний психоневрологічний інститут (УПНІ). Організатором і першим директором інституту був заслужений професор, широко відомий в країні і за кордоном, невропатолог О.І. Гейманович [4].

Саме з утворенням цього інституту з 1926 року в Харкові почався розквіт психоневрологічного наукового життя: В. П. Протопопов, призначений завідуючим створеної кафедри психіатрії, знову долучив до академічної роботи перерване Жовтневою революцією наукове життя Сабурової дачі. Засновник генетичного напрямку в психіатрії, академік В.П. Протопопов був високоєрудованим психіатром-клініцистом, талановитим організатором, видатним вченим в області патофізіології вищої нервової діяльності; саме його діяльність зіграла значну роль у впровадженні в практичну психіатрію принципів павлівської школи. В. П. Протопоповим було організовано лабораторію з вивчення вищої нервової діяльності людини, а також (на базі Українського інституту психіатрії і психогігієни) лабораторію для дослідження условнорефлекторної діяльності тварин. Він розробив на тваринах методику вивчення рухових оборонних рефлексів, а також умовних ланцюгових рухових харчових рефлексів («навичок») в умовах природного експерименту і встановив їх закономірності. Вивчалися також нові способи освіти «зривів» вищої нервової діяльності за допомогою цих методик. В клінічній ла-

бораторії досліджувалися порушення вищої нервової діяльності психічних хворих. Перші роботи з вивчення умовних оборонних рефлексів були проведені на кафедрі в 1924 – 1928 рр. (А. П. Прусенко, Н. П. Татаренко – у хворих на шизофренію. Е. А. Попов – у хворих летаргічним енцефалітом. В. П. Протопопов розвивав вчення І. П. Павлова також в педагогіці (навчання сліпоглухонімих і розумово відсталих дітей). Він виховав багато лікарів-психіатрів і науковців[7; 12].

Щодо педагогічної діяльності Віктора Павловича – професора, академіка, керівника кафедр психіатрії і вищої нервової діяльності – то вона була величезною за об'ємом і часом, що затрачувався. Головним в його лекціях, особливо в тих, що читалися для студентів – майбутніх лікарів, було заперечення правомірності відриву психіатрії від загальної медицини, боротьба з терапевтичним нігілізмом. Не випадково студенти психоневрологічного факультету називали Віктора Павловича «войовничим психіатром». Кожну свою лекцію вчений ілюстрував прикладами, які він ретельно добирав, а це значно сприяло дохідливості. Так, зокрема, з великим інтересом сприймалася лекція В. П. Протопопова про творчість психічнохворих в галузі живопису, літератури і мистецтва. Демонструючи хворих на лекції, він розмовляв з ними спокійно, дуже просто, природно, ніби з цілком здоровими людьми. Віктор Павлович категорично відкидав будь-яку «парадність» під час читання лекції, проте був дуже задоволений, коли їх відвідували викладачі і студенти інших кафедр[12; 15].

В. П. Протопопов створив свою оригінальну наукову школу, в якій проблеми психіатрії вирішувались в єдності з фізіологією і патологією вищої нервової діяльності, біохімією і загальною патофізіологією. Одним з основних девізів Віктора Павловича щодо науки була вимога «максимальної особистої ініціативи і невідступного мислення» [7]. Він підкреслював, що наукова робота вимагає насамперед часу для мислення. Академік В. П. Протопопов вніс великий вклад у золотий фонд медичної науки. Перу Віктора Павловича належать багато робіт, в тому числі і монографії, зокрема: «О сочинительной двигательной реакции на звуковые раздражения» (1909), «Менструальные расстройства при маниакально-депрессивном психозе» (1919), «Соматический синдром, наблюдаемый в течении маниакально-депрессивного психоза» (1920), «Объективный метод изучения поведения человека и высших животных» (1924), «Условия образования моторных навыков и их физиологическая характеристика» (1935), «К вопросу об организации терапии психозов» (1935), «Принципы и методы охранительной терапии»

(1937), «Патофизиологические особенности в деятельности центральной нервной системы при шизофрении» (1938) та інші [7; 13].

У 1926 році на території Сабуровой дачі організували Український інститут клінічної психіатрії і соціальної психогієни (УІКПС) — науковий психіатричний центр, що розвивав новий, фізіологічний напрямок в психіатрії. Про широту наукових інтересів співробітників центру можна судити хоча б за назвою відділів, що входили до його складу. Були відкриті відділи психічних розладів, профілактики, клінічної психіатрії, дефективного дитинства, судової психопатології, експериментально-лабораторний і статистичний[6; 9].

У 1932 році Українській психоневрологічний інститут (УПНІ, директор – Л.Л. Рохлін) і УІКПС були об'єднані і перетворені в Українську (Всеукраїнську) психоневрологічну академію (УПНА). Вона стала найбільшим центром в області психоневрології на території колишнього СРСР. Першим Президентом Академії було призначено Затонську О.С.

До складу Академії входило 5 інститутів: клінічної психоневрології, експериментальної психоневрології, дитячої психоневрології, соціальної психоневрології та інститут психоневрологічних кадрів. Останній був створений вперше спеціально для інтенсивної підготовки психоневрологічних кадрів: психіатрів, невропатологів, нейрохірургів, судових психіатрів, дитячих психіатрів і невропатологів. УПНА була також першим і єдиним закладом у світі такого роду, де проводилося комплексне вивчення нейронаук. Її робота отримала високу оцінку Журналу американської медичної асоціації. Вченими та лікарями Сабуровой дачі були закладені основи психіатричної, неврологічної і нейрохірургічної шкіл України. При Інституті клінічної психоневрології працювали три нервові клініки (керівники А. І. Гейманович, А. М. Грінштейн і Н. І. Філімонов, потім його наступник М. Е. Соболев, клініка неврозів, (керівник академік А. І. Ющенко), п'ять психіатричних клінік (очолювали В. П. Протопопов, Т. І. Юдін, В. В. Браїлівський, М. А. Гольденберг і Є. А. Попов), клініка судової психіатрії (керівник А. Л. Лещинський) [2; 9].

Особливу увагу харківські психіатри приділяли лікуванню шизофренії. Активно розвивається трудотерапія. Причому застосовується вона на основі наукового аналізу її корисного впливу на ту чи іншу групу хворих. Лікування душевнохворих не обмежувалось тільки лікарнею: у Харкові вперше був організований психоневрологічний диспансер і психіатрична допомога вийшла за межі Сабурівської дачі. І хоча диспансер поширював свій вплив в основному на осіб, які виписували

лися з лікарні, все ж це був значний крок уперед у справі наближення допомоги до населення. Ця робота набула значення ще й тому, що з 1930 році в Харкові стала розвиватися районна психіатрія [6; 9].

В Академії вже були сконцентровані найбільші психоневрологи Харкова: академік А. І. Ющенко, В. П. Протопопов. В її складі були розвернуті наступні інститути: інститут клінічної психіатрії, що складається з 10 клінік; інститут експериментальної психоневрології в складі 13 лабораторій; інститут психоневрології дитинства; інститут соціальної психоневрології, самостійний сектор психології в складі відділу загальної і генетичної психології і відділу клінічної психології; інститут психоневрологічних кадрів, що складається з ВНЗ, робітфаку при ньому, технікуму і курсів для санітарів. Крім цього, інститут кадрів керував підготовкою аспірантів у справі удосконалення лікарів-психоневрологів.

У 1937 році Українська психоневрологічна академія була реорганізована в Український психоневрологічний інститут, в якому були в основному збережені без поділу на окремі інститути структурні одиниці академії [1; 6].

У 1941 році, вже в перші дні Другої світової війни, на базі інституту було створено військовий комплексний нейрохірургічний, неврологічний і психіатричний госпіталь. Одночасно з лікувальною роботою госпіталю тривала і науково-дослідна робота інституту, але в умовах воєнного часу відбулася перебудова його наукових напрямків: інтенсивно почали вивчатися особливості психічних розладів під час війни, проводилися дослідження і в області дитячої психіатрії, біохімії душевних захворювань, судової психіатрії, вчення про вищу нервову діяльність і в галузі трудової терапії [1; 6; 9].

Інститут постійно публікував результати своїх наукових робіт в різних медичних журналах, видавав збірники робіт і монографії. Крім наукової роботи в стаціонарах Інституту тисячі хворих щороку отримували кваліфіковану допомогу. Розроблялася і проводилася активна терапія психозів та інших психоневрологічних захворювань.

Завдяки цьому вдалося різко знизити показники смертності у цих хворих, яка до початку Другої світової війни знизилася до 4,0–4,5% в порівнянні з 8,0% в 1917 році.

Приділялася велика увага вивченню патогенезу психоневрологічних захворювань: картина крові у таких хворих, дослідженням особливостей обміну речовин, стану вісцеральних органів [9].

Відкриття в Академії, а потім і в Українському психоневрологічному інституті великої кількості різних діагностичних лабораторій (клінічна, біохімічна, ряду фізіологічних), наявність в установі ряду нових тера-

певтичних можливостей – електрокабінету, водолікарні, рентгендіагностичних і рентгентерапевтичних відділень та інших дозволили підвищити ефективність лікування профільних хворих. Лікар психіатр в реконструйованій лікарні став лікарем клініцистом-біологом.

Активна робота в Інституті з вивчення екзогенних психічних розладів проводилася в клініці, якою завідував М. А. Гольденберг. Описано психотичні розлади при ураженні електричним струмом (Б. А. Насонов), психози при отруєнні атропіном (М. А. Гольденберг), психози при пелагрі (М. А. Гольденберг і Е. Р. Шпір), психози при отруєнні бромом (Д. Н. Арутюнов), постекламптичні психози (Гохлернер), зміна психіки при деяких нейроінфекціях (М. А. Гольденберг і В. А. Солодка), психози при раку Г. С. Паперний). Доцентом Вольфовською проведена серія досліджень, присвячених вивченню впливу адреналіну (при емоційних реакціях екзогенного походження, про зміни емоційних станів під впливом адреналіну, порушення в емоційному стані і в перебігу хвороби при лікуванні шизофренії адреналіном та ін.). Уже у 1934 р. інститутом була проведена спеціальна наукова сесія для лікарів-психіатрів з питань діагностики та лікування екзогенних психозів. Доповіді і повідомлення на цій сесії були надруковані в V томі праць Українського психоневрологічного інституту «Проблеми екзогенних психічних захворювань» [1; 2; 9].

У 1941 р. було видано монографію М. А. Гольденберга – «Психічні розлади при гострих інфекціях та інтоксикаціях і вчення про екзогенних типах реакції». М. А. Гольденберг розвивав експериментальне напрямком в психіатрії – створення моделей психозів на тваринах, відтворення в експерименті психотичних симптомів. Розробляв проблему інфекційних і інтоксикаційні психозів [13].

Клініка, керована проф. М. А. Гольденбергом, також займалась питаннями лікування шизофренії. Проведено дослідження ефективності конвульсивної терапії при шизофренії (М. А. Гольденберг і Тельбізова), описані біохімічні зміни в крові хворих на шизофренію при камфорній терапії і т. ін. З клінік, керованих Н. П. Татаренко і А. Л. Лещинським, вийшли роботи про біохімічні зміни в організмі хворих на шизофренію при проведенні їм інсулінотерапії [9].

Таким чином, різні аспекти шизофренії вивчалися у всіх клініках Інституту. Найбільша кількість досліджень співробітників інституту була присвячена терапії цієї хвороби. Багато уваги приділялося і питанням її патогенезу. Проблемам діагностики та лікування шизофренії були присвячені спеціальні сесії Інституту: VII сесія в 1936 р. з питань патогенезу і лікування шизофренії, IX сесія в 1938 р. з питань лікування шизофренії. Доповіді,

що відбулися на IX сесії опубліковані в XI томі праць Українського психоневрологічного інституту «Лікування шизофренії» [1; 2].

З 1943 по 1951 рр. клінікою інституту завідував Є. А. Попов, академік АМН СРСР (1957). Його трудовий шлях почався ще з 1927 року, коли він був затверджений науковим співробітником на кафедрі психіатрії. Остання мала в той час статус науково-дослідної. У тому ж році він починає працювати в Українському інституті клінічної психіатрії і соціальної психогієни (після реорганізації – в психоневрологічній Академії (1932), в 1936 р. знову перейменованій в інститут, пройшовши шлях від ординатора до завідувача клініки [19].

У 1929 р. Є.А.Попов був направлений у відрядження до Німеччини, де працював в Берліні і Франкфурті-на-Майні. Майже рік він стажувався в клініці відомого професора-психіатра Клейста, де займався питаннями патогенезу, походження психічних розладів, їх патофізіологічною основою. Він добре володів німецькою, французькою та англійською мовами, що полегшувало його спілкування за кордоном.

Повернувшись з Німеччини, Є.А.Попов продовжував працювати тепер ще й в Українському інституті на удосконалення лікарки. Наукові його пошуки були зв'язані з питаннями клініки і патогенезу галюцинацій. Для пояснення механізмів патофізіологічних явищ він активно застосовував фізіологічне вчення І. П. Павлова про вищу нервову діяльність. Ним уперше (1934) показана роль безсоння у виникненні делірію і був розроблений (1935) спосіб його усунення, який набув широкого поширення у медичній практиці [17; 19].

У листопаді 1943 р. він був призначений заступником директора з наукової роботи Харківського психоневрологічного інституту, завідував його клінікою і одночасно керував кафедрою психіатрії ХМІ. У ці роки багато уваги приділялося методичній роботі. На кафедрі працювали В. В. Наумова, В. Е. Литвинова, А. В. Кобець та ін. Наукова робота тривала в тому ж напрямку, як і у В.П. Протопопова. Вивчалися патофізіологія сприйняття, кататонічних симптомів, сурдомутизму та ін., а також вплив на основні нервові процеси різних фармакологічних речовин. У докторській дисертації, присвяченій патофізіології галюцинацій, Є. А. Попов розвинув теорію фазно-гальмівного їх походження [17].

Основні наукові напрямки діяльності Є.А.Попова – вища нервова діяльність, загальна психопатологія, шизофренія, епілепсія, неврози, їх терапія. Ним була сформульована нова теорія галюцинацій, згідно з якою в їх основі лежить не патологічне збудження, а часткове гальмування кори головного мозку; була запропоно-

вана і активно розроблялася оригінальна «біологічна» концепція патогенезу шизофренії.

Багато учнів Попова стали провідними вітчизняними фахівцями, науковцями-психіатрами. Він вів активну суспільну діяльність, очолюючи Правління Московського і Всесоюзного суспільства невропатологів і психіатрів. У 1959 р він був обраний почесним членом Чехословацького медичного товариства ім. Пуркіньє. Він гідно представляв нашу країну на конференціях та симпозиумах психіатрів в багатьох країнах світу, кілька місяців читав курс лекцій з психіатрії в Китаї [19].

До 1951 року Українським психоневрологічним інститутом керував талановитий організатор Микола Маркович Зеленський. Він очолював інститут з 1939 року, а з початком війни створив на його базі військовий шпиталь № 3342, який був евакуйований і працював у Тюмені. У квітні 1944-го він організував повернення інституту і шпиталю у Харків, провів відновлення зруйнованих корпусів інституту.

У 1955 році всі клінічні відділення інституту були виділені в самостійний лікувальний заклад, що отримало найменування Харківської психоневрологічної лікарні, яка в даний час має назву Харківської обласної клінічної психіатричної лікарні № 3. Так інститут втратив не тільки власні клініки, але і власну адміністративно-господарську та лабораторну бази [6; 9].

На жаль, втрата клінік привела до різкого зниження авторитету інституту. У зв'язку з цим виникає план розділу інституту на інститут неврології у м. Харкові та інститут психіатрії у м. Києві.

У 1977 році зайняти пост директора Харківського НДІ неврології і психіатрії було запропоновано професору П.В. Волошину, завідувачу кафедри нервових хвороб і проректору з наукової роботи Чернівецького медінституту. Професор П.В. Волошин, ознайомившись з ситуацією, що склалася в інституті, в бесіді з Міністром охорони здоров'я УРСР, професором А.Є. Романенко дав згоду зайняти цей пост при виконанні Міністерством трьох умов. Перша умова – інститут залишається, як і раніше, комплексним – інститутом неврології і психіатрії. Друга умова – інституту дають можливість відкрити власні клініки. Третя умова мають бути побудовані лабораторно-поліклінічний корпус і пансіонат.

Міністр погодився з запропонованим планом 19 травня 1977 року Наказом Міністра МОЗ України професор П.В. Волошин був призначений директором інституту. Відразу ж було знято питання про розподіл інституту. У серпні 1978 був виданий Наказ МОЗ УРСР № 420 про створення клінік в Харківському НДІ неврології і психіатрії [1; 2; 9].

П.В. Волошин зробив значний внесок у розвиток психоневрологічної науки. Одним із напрямів його досліджень була розробка немедикаментозних методів лікування психоневрологічних захворювань. Запропоновано оригінальні методики біоадаптивного регулювання функцій організму, створено біотехнічну систему на підставі біооборотних зв'язків для регуляції психофізіологічного стану, впроваджено застосування в лікуванні хворих із психічними розладами, депресіями, наслідками травми головного мозку краніоцеребральної гіпотермії і світлотерапії, нові методи мануальної терапії та ін. П. В. Волошин автор понад 560 наукових праць, у тому числі 29 монографій та посібників, 32 винаходів і патентів (як автор і співавтор). Уже не одне покоління психіатрів і наркологів, учнів Петра Власовича, добре відоме в наукових колах Європи і світу, що зміцнює авторитет вітчизняної науки у світовому медичному товаристві. Він створив велику сучасну національну наукову школу психоневрології [1; 2].

Велику роль відіграв у розвитку психіатричної науки зав. відділом психіатрії Українського психоневрологічного інституту д.м.н., проф. Анатолій Йосипович Плотічер. З 1961 по 1978 рр. він керував відділом психіатрії. Декілька років він працював одночасно на кафедрах психіатрії Харківського медичного інституту та Українського інституту удосконалення лікарів, а також у Харківському інституті охорони здоров'я дітей і підлітків. А. І. Плотічер написав близько 170 наукових праць з різних питань клінічної психіатрії (психопатологія і лікування епілепсії, судомна терапія психозів, контузійний сурдомутизм військового часу, клініка і патофізіологія ремісій при шизофренії, профілактика рецидивів цього захворювання, динаміка циркулярного психозу, різні клінічні аспекти афективної патології). Він активно займався розробкою експериментально-психологічних методів дослідження в психіатричній клініці та ін. Кандидатська дисертація А. І. Плотічера (1937) була присвячена гострим психогенним реакціям в дитячому віці, а докторська дисертація (1960) – ремісіям і профілактиці рецидивів при шизофренії [16].

Вчителями та наставниками А. І. Плотічера свого часу були видатні вітчизняні вчені-психіатри професори Г. Є. Сухарева і Є. А. Попов. Кандидатська дисертація Анатолія Йосиповича присвячена гострим психогенним реакціям в дитячому віці (1937), перша докторська дисертація – теорії і практиці лікування психозів електричним шоком (1950), а друга докторська дисертація – також вельми актуального питання – розвитку ремісій і профілактиці рецидивів при шизофренії (1960).

Перевидана наукова праця А. І. Плотічера «Теорія і практика лікування психозів електричним шоком»

(2007) і сьогодні сприймається як нова і актуальна. У своїй роботі Анатолій Йосипович дав яскравий приклад стратегії та технології наукової роботи, в структурі якої є пріоритетними і в повній мірі реалізовані інтелектуальні, професійні та моральні ресурси людини-вченого. Відомий харківський психіатр порушив найважливіші проблеми, пов'язані з терапевтичною ефективністю ЕСТ (електросудомна терапія) при основних психічних захворюваннях і станах психотичного рівня. Ось короткий перелік переваг публікації: логічне теоретичне обґрунтування методу, з пропозицією власних теоретичних досліджень про можливі фізіологічні механізми лікувальної дії методу; скрупульозне дослідження клініки нападів; витончена і дотепна постановка експериментів; розробка і застосування власного оригінального апарату ЕСТ; розробка варіантів проведення курсів і сеансів, включаючи ЕСТ з наркозом та інше. Багато ідей цієї роботи по праву можуть вважатися новаторськими, бо сама постановка питань і спроби їх вирішення були зроблені вперше в світі. Зарубіжні вчені вивчали подібні проблеми лише через багато років. Ще в той час автору вдалося передбачити багато положень теорії і практики сучасної ЕСТ [16; 18].

Ряд запропонованих професором А. І. Плотічером концепцій і методик до теперішнього часу враховуються і використовуються в психіатричних наукових і лікувальних установах України. А. І. Плотічер був блискучим клініцистом і педагогом. Клінічні розбори хворих під його керівництвом проходили дуже цікаво з глибоким професійним аналізом кожного випадку. Підведення підсумків та постановка діагнозу захворювання були ним чітко аргументовані і вельми переконливі, викладені тактовно, «інтелігентно». Клінічні лекції Анатолія Йосиповича завжди відрізнялися глибиною і широтою кругозору з використанням численних вітчизняних і зарубіжних джерел спеціальної літератури. Під керівництвом професора А. І. Плотічера щорічно підвищували свою професійну кваліфікацію лікарі-психіатри практичної охорони здоров'я. Серед учнів Анатолія Йосиповича слід назвати професора, доктора медичних наук А. Д. Таранську, заслуженого діяча науки і техніки України, професора, доктора медичних наук І. І. Кутько, доцента, кандидата медичних наук А. Б. Гусову, заслуженого лікаря України, доцента, кандидата медичних наук В. І. Реміняка, провідного наукового співробітника, кандидата медичних наук В. І. Букреєва, правозахисника зі світовим ім'ям, кандидата медичних наук А. І. Корягіна, організатора психіатричної допомоги, кандидата медичних наук Л. Г. Кординець і багатьох інших [16].

Наступником А.І. Плотічера у відділі психіатрії інституту в 1978-му був призначений Ігор Іванович Кутько.

Професор Кутько багато зробив для вивчення клініки і патогенезу афективних розладів, а також розробки ефективних методів їх лікування. Він успішно займався питаннями суїцидології, імунології шизофренії, впровадження математичного моделювання в діагностику психічних захворювань. У сферу його наукових інтересів також входили питання соціальної психіатрії, історії українського психоаналізу, реабілітації осіб з психічними порушеннями, розвитку нових форм організації психіатричної допомоги. Він розробив проблему діагностики, лікування і реабілітації осіб з психічними порушеннями, які постраждали внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС, а також працюють в умовах екстремальної трудової діяльності, зокрема, операторів атомних електростанцій.

Ігор Іванович неодноразово брав активну участь в роботі Всесвітніх конгресів з психіатрії, де з честю представляв українську психіатрію і науку, виступаючи з доповідями про них (Польща, Франція, Австрія, Іспанія, Угорщина, Єгипет та інші). Наукові праці професора І.І. Кутько опубліковані в матеріалах багатьох Міжнародних конгресів і симпозіумів: Швеція, Чехія, Австрія, Франція, Іспанія, Угорщина, Канада, Німеччина, Англія, Італія, Єгипет.

Слід особливо відзначити талант професора І.І.Кутько як вихователя наукових кадрів і лікарів практичної охорони здоров'я. У цій області ним створено свою наукову школу, ядро якої утворюють його учні, в числі яких 25 докторів і кандидатів медичних наук [2; 17].

У 1992 р інститут отримав статус Українського науково-дослідного інституту клінічної та експериментальної неврології та психіатрії – головної наукової установи психоневрологічного профілю на Україні. Інститут є науковим центром, який розробляє актуальні проблеми теоретичної і практичної неврології, психіатрії та наркології. На базі інституту створено і функціонують загальнодержавні проблемні комісії по захворюваннях нервової системи і психічних захворювань. З 1993 р. інститут видає журнал «Український вісник психоневрології».

Серед багатьох відділень інституту можна відзначити відділення клінічної, соціальної та дитячої психіатрії, яким завідує д.м.н., проф. В.С. Підкоритов. Він є автором 10 монографій і більше ніж 270 наукових робіт з проблем афективної, ендогенної та екзогенної психопатології, соціальної та дитячої психіатрії, 12 монографій, таких як «Сучасна діагностика та лікування в психіатрії: довідник лікаря» (2011), «Депресії. Сучасна терапія» (2003), «Невротичні розлади у дітей та підлітків-«чор-

нобильців» (1999), «Діти Чорнобиля: проблеми соціально-психологічної адаптації евакуйованих» (1998); 4 посібників, 8 патентів, керівник 22 наукових робіт. В межах виконання Національної програми України «Здоров'я нації» та інших науково-дослідницьких робіт займався вивченням розповсюдженості психічних розладів у населення України, в тому числі в районах, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Досліджував ставлення населення до психічно хворих, лікарів-психіатрів та психіатричних закладів – т.з. «стигматизацію» психіатрії. З метою її пом'якшення запропонував вивести із складу психіатричних лікарень дитячі відділення і відкрити їх в звичайних дитячих лікарнях. Довів, що серед хворих, які звертаються по допомогу до лікарів-терапевтів, хірургів, ендокринологів та ін. високу питому вагу мають хворі з т.з. «соматоформними» психічними розладами, які потребують професійної допомоги, а це, в свою чергу, свідчить про необхідність підвищення психіатричної кваліфікації сімейних лікарів та інших спеціалістів первинної ланки медичної допомоги та реформування існуючої в країні системи психіатричної допомоги з розвитком насамперед мережі амбулаторних закладів.

Сьогодні цей відділ займається розробкою сучасних підходів до діагностики та лікування ендогенних психічних захворювань – біполярного афективного розладу, шизоафективного розладу та шизофренії; встановлюються клініко-патогенетичні механізми їх затяжного перебігу і формування терапевтичної резистентності та розроблюються методи її подолання; зокрема, отримано патенти України на спосіб лікування шизоафективного розладу, спосіб подолання резистентності у хворих з біполярним афективним розладом; наразі у відділі проводиться дослідження особливостей формування терапевтично резистентних форм афективної патології – біполярного та шизоафективного розладів та розроблюються методи їх лікування в умовах впровадження страхової медицини в Україні.

З 1 листопада 2017 року на території Харківської обласної клінічної психіатричної лікарні № 3 (Сабурової дачі) розпочала свою роботу кафедра клінічної неврології, психіатрії та наркології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Клінічною базою кафедри стала Державна установа «Інститут неврології, психіатрії та наркології Національної АМН України». Директор інституту д.м.н., проф. Лінський І.В. Очолює кафедру доктор медичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік відділення охорони психічного здоров'я Академії наук вищої освіти України Міщенко Тамара Сергіївна. До складу кафед-

ри увійшли більшість співробітників ГУ «Інституту неврології, психіатрії та наркології Національної АМН України». На кафедрі клінічної неврології, психіатрії та наркології проводиться вивчення основних клінічних дисциплін, які об'єднуються в одну групу «нейронауки».

Таким чином, Сабурова дача в різні часи служила як хворим, так і представникам української психоневрологічної науки та за роки свого існування зробила вагомий внесок в розвиток психіатричної допомоги, наукових досліджень в області нейронаук в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяченко Л. И. К истории развития психиатрической науки в Украине // История украинской психиатрии: Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы № 15 (Сабуровой дачи) / Под общ. ред. И. И. Кут'ко, П. Т. Петрюка. – Харьков, 1994. – Т. 1. – С. 45–48.
2. Волошин П. В. История Украинского научно-исследовательского института клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии // История украинской психиатрии: Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы № 15 (Сабуровой дачи) / Под общ. ред. И. И. Кут'ко, П. Т. Петрюка. – Харьков, 1994. – Т. 1. – С. 3–7.
3. Петрюк П. Т. Профессор Николай Васильевич Краинский – известный представитель отечественной психиатрической школы (к 135-летию со дня рождения) // Психічне здоров'я. – 2004. – Вип. 2. – С. 89–93.
4. Очерк истории развития психиатрии в харьковском классическом университете С. М. Куделко Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина // Психіатрія, неврологія та медична психологія. – 2014. – Т. 1, №1(1). – С. 89 – 91.
5. Петрюк П. Т., Иваников Ю. В. Харьковский профессор П. А. Бутковский – основоположник научной психиатрии в Украине // История Сабуровой дачи. Успехи психиатрии, неврологии, нейрохирургии и наркологии: Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы № 15 (Сабуровой дачи) / Под общ. ред. И. И. Кут'ко, П. Т. Петрюка. – Харьков, 1996. – Т. 3. – С. 61–64.
6. Каннабих Ю. В. История психиатрии / Ю. В. Каннабих. – М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2002. – 560 с.
7. Петрюк П. Т., Петрюк О. П. Академік Віктор Павлович Протопопов – видатний вітчизняний психіатр і фізіолог, відомий засновник патофізіологічного напрямку в психіатрії (до 125-річчя з дня народження) // Український вісник психоневрології. – 2005. – Т. 13, вип. 1. – С. 123–127.
8. Петрюк П. Т. Павел Иванович Ковалевский – известный отечественный психиатр / П. Т. Петрюк // История Сабуровой дачи. Успехи психиатрии, неврологии, нейрохирургии и наркологии: Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской

10. городской клинической психиатрической больницы №15 (Сабуровой дачи) / под общ. ред. И. И. Кут'ко, П. Т. Петрюка. – Х.: [б.и.], 1996. – Т. 3. – С. 57–61.
9. Петрюк П. Т., Сосин И. К., Кут'ко И. И., Петрюк А. П. Хронология лидерства Сабуровой дачи в отечественной психиатрии [Электронный ресурс] // Новости украинской психиатрии. — Киев–Харьков, 2011. — Режим доступа: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper367.htm>.
10. Іванова О. Ф. Історія психології ХІХ–ХХ століття (на матеріалі розвитку психології на Слобожанщині): Навчальний посібник. – Харків: ХДУ, 1995. – 120 с.
11. Павленко В. М., Таглін С. О. Етнопсихологія: Навчальний посібник. – Київ: Сфера, 1999. — С. 321–322.
12. Бирюкович П. В. Протопопов Виктор Павлович // Большая медицинская энциклопедия: В 30 т. / Гл. ред. Б. В. Петровский. – 3-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – Т. 21. – С. 701–702.
13. Российская педагогическая энциклопедия: в 2 т. / гл. ред. В. В. Давыдов. – М.: «Большая Российская энциклопедия», Т. 1, 1993, с. 218.
14. Болєбрух А. Г. Василь Назарович Каразін (1773–1842) / А. Г. Болєбрух, С. М. Куделко, А. В. Хрідочкін. – Х.: Авто-Енергія, 2005. – 348 с.
15. Бірюкович П. В. П. Протопопов. – Київ: Здоров'я, 1977. – 48 с. – (Серія «Видатні вітчизняні вчені-медики»).
16. Петрюк П. Т., Петрюк А. П. Профессор Анатолий Иосифович Плотичер – известный отечественный учёный, психиатр и бывший сабурянин // Психічне здоров'я. – 2009. – № 2. – С. 160–168.
17. Гавенко В. Л. Роль и место кафедры психиатрии ХМИ в истории развития психиатрии на Украине / В. Л. Гавенко, Н. Е. Бачериков, Г. А. Самардакова, А. В. Смыков // История украинской психиатрии: Сборник научных работ Украинского НИИ клинической и экспериментальной неврологии и психиатрии и Харьковской городской клинической психиатрической больницы №15 (Сабуровой дачи) / под общ. ред. И. И. Кут'ко, П. Т. Петрюка. – Х.: [б.и.], 1994. – Т. 1. – С. 39–43.
18. Петрюк П. Т., Кут'ко И. И., Петрюк А. П. Памяти профессора А. И. Плотичера (к 110-летию со дня рождения и 60-летию защиты первой докторской диссертации) // Журнал психиатрии и медицинской психологии. – 2011. – № 2. – С. 96–106.
19. Перцева Ж.Н. Академик Е.А. Попов – питомец харьковской школы психиатрии // Время института здоровья. – 2009. – № 5. – С. 6.

REFERENCES

1. Dyachenko L. I. On the history of the development of psychiatric science in Ukraine // History of Ukrainian psychiatry: Collection of scientific papers of the Ukrainian Research Institute of Clinical and Experimental Neurology and Psychiatry and Kharkiv City Clinical Psychiatric Hospital No 15 (Saburova Summerhouse). Ed. I.I. Kut'ko, P.T. Petriuk. Kharkov, 1994. Vol. 1. pp. 45–48. [In Russ.]
2. Voloshin P.V. History of the Ukrainian Research Institute of Clinical and Experimental Neurology and Psychiatry. History of Ukrainian Psychiatry: Collection of scientific papers of the Ukrainian Research Institute of Clinical and Experimental Neurology and Psychiatry and Kharkiv City Clinical Psychiatric Hospital No. 15 (Saburova Summerhouse). Ed. I.I. Kut'ko, P.T. Petriuk. Kharkov, 1994. Vol. 1. pp. 3–7. [In Russ.]
3. Petriuk P.T. Professor Nikolai Vasilievich Krainsky – a well-known representative of the domestic psychiatric school (to the 135th birthday). Mental Health. 2004. Issue. 2. pp. 89–93. [In Russ.]
4. Brief history of the development of psychiatry in Kharkov Classical University. S. M. Kudelko. V. N. Karazin Kharkov National University. Psychiatry, neurology and medical psychology. 2014. Vol. 1, No 1 (1). pp. 89–91. [In Russ.]

5. Petriuk P. T., Ivanikov Yu. V. Kharkov professor P. A. Butkovsky – the founder of scientific psychiatry in Ukraine. History of Saburova Summerhouse. Advances in Psychiatry, Neurology, Neurosurgery and Narcology: Collection of scientific papers of the Ukrainian Research Institute of Clinical and Experimental Neurology and Psychiatry and Kharkiv City Clinical Psychiatric Hospital No. 15 (Saburova Summerhouse). Ed. I.I. Kut'ko, P.T. Petriuk. Kharkov, 1996. Vol. 3. pp. 61–64. [In Russ.]
6. Cannabih, Yu. V. History of Psychiatry. Yu. V. Cannabih. M.: AST;Mn :Harvest, 2002. 560 p. [In Russ.]
7. Petriuk P.T., Petriuk A.P. Academician Victor Pavlovych Protopopov – outstanding domestic psychiatrist and physiologist, known founder of pathophysiological direction in psychiatry (to the 125th anniversary of birth). Ukrainian Journal of Psychoneurology. 2005. Vol. 13, No 1. pp. 123–127. [In Ukr.]
8. Petriuk P.T. Pavel Ivanovich Kovalevsky, a well-known domestic psychiatrist / P. T. Petriuk. History of Saburova Summerhouse. Progress of psychiatry, neurology, neurosurgery and narcology: Collection of scientific papers of the Ukrainian Research Institute of Clinical and Experimental Neurology and Psychiatry and Kharkiv City

Clinical Psychiatric Hospital №15 (Saburova Summerhouse). Ed. I.I. Kutko, P.T. Petriuk. Kh.: 1996. Vol. 3. pp. 57–61. [In Russ.]

9. Petriuk P.T., Sosin I.K., Kutko I.I., Petriuk A.P. Chronology of leadership of Saburova Summerhouse in domestic psychiatry [Electronic resource] URL: <http://www.psychiatry.ua/articles/paper367.htm> [In Russ.]

10. Ivanova O.F. History of psychology of the nineteenth and twentieth centuries (on the material of psychology development in Slobozhanshchyna): Textbook. Kharkiv: KSU, 1995. 120 p. [In Ukr.]

11. Pavlenko VM, Taglin S.O. Ethnopsychology: Textbook. Kyiv: Sphere, 1999. pp. 321–322. [In Ukr.]

12. P.V. Biriukovich. Protopopov Victor Pavlovich. The Great Medical Encyclopedia: In 30 vols. ed. B.V. Petrovsky. Third ed. Moscow: Soviet Encyclopedia, 1983. Vol. 21. pp. 701–702. [In Russ.]

13. Russian pedagogical encyclopedia: in 2 vols. / Ed. V.V. Davydov. M.: «The Great Russian Encyclopedia», Vol. 1, 1993, p. 218 [In Russ.]

14. A.G. Bolebrukh, Vasyl Nazarovych Karazin (1773–1842). A.G. Bolebrukh, S.M. Kudelko, A.V. Khridochkin. Kh.: Auto-Energy, 2005. 348 p. [In Ukr.]

15. Biriukovych P.V. V. P. Protopopov. Kyiv: Zdorovia, 1977. 48 p. - (Series «Famous domestic medical scientists.» [In Ukr.]

16. Petriuk P.T., Petriuk A.P. Professor Anatoliy Iosifovich Ploticher – a well-known domestic scientist, psychiatrist and former saburyanin. Psychiatric Health. 2009. No 2. pp. 160–168. [In Russ.]

17. V.L. Gavenko, The Role and Place of the Department of Psychiatry at KhMI in the History of Psychiatry Development in Ukraine. V.L. Gavenko, N.E. Bacherikov, G.A. Samardakova, A.V. Smykov. History of Ukrainian Psychiatry: Collection of scientific works of Ukrainian Research Institute of Clinical and Experimental Neurology and Psychiatry and Kharkiv City Clinical Psychiatric Hospital No 15 (Saburova Summerhouse). Ed. I.I. Kutko, P.T. Petriuk. Kh.: [L], 1994. Vol. 1. pp. 39–43. [In Russ.]

18. Petriuk P.T., Kutko I.I., Petriuk A.P. In memory of Professor A.I. Ploticher (to the 110th anniversary of the birth and 60th anniversary of the defense of the first doctoral thesis). Journal of Psychiatry and Medical Psychology. 2011. No 2. pp. 96–106. [In Russ.]

19. Pertseva Zh.N. Academician E.A. Popov – Alumnus of Kharkov School of Psychiatry. Time of the Institute of Health. 2009. No 5. p. 6. [In Russ.]

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ПСИХИАТРИИ В ХАРЬКОВЕ: ВЛИЯНИЕ ВЫДАЮЩИХСЯ УЧЕНЫХ И ВРАЧЕЙ

Хрол Наталья Владимировна Харьковський національний університет імені В.Н. Каразіна
площадь Свободи, 4, г. Харків, 61022, Україна
E-mail: nkulikova@ukr.net; ORCID: 0000-0002-9523-0946

Серикова Ольга Сергеевна Государственное учреждение «Институт неврологии, психиатрии и наркологии
Национальной академии медицинских наук Украины»
ул. Академика Павлова, 46, г. Харків, 61068, Україна
ORCID: 0000-0001-6559-1073

Статья посвящена истории становления и развития медицинской психиатрической помощи в стенах психиатрической больницы «Сабурова дача»; специалистам, которые в ней работали и впоследствии стали всемирно известными учеными-психиатрами – Василий Алексеевич Гиляровский, Тихон Иванович Юдин, Павел Иванович Ковалевский, Николай Васильевич Краинский и другие. Рассказывается об организации на этой территории в 1921 году психоневрологического института, с образованием которого начался расцвет психоневрологической научной жизни: а в 1961 – первой в мире кафедры психотерапии, психопрофилактики и психогигиены. Большое значение в статье уделяется развитию психиатрии как науки в Харьковском университете на протяжении XIX – начала XXI в.; основанию медицинского факультета как важнейшего этапа развития психиатрии в стенах старейшего украинского Каразинского университета (1804). Рассказывается о профессоре хирургии душевных болезней Харьковского университета П. А. Бутковском, который первым создал науку о психических заболеваниях в Харькове и, на основании собственных наблюдений и опытов, составил первое русское руководство по психиатрии: «Душевные болезни, изложенные согласно принципам нынешнего учения психиатрии», которое было выдано в Санкт-Петербурге, предоставив автору большую популярность. Это произведение стало первым самостоятельным руководством по психиатрии в России. Определено влияние и вклад выдающихся ученых В. П. Протопопова, М. А. Гольденберга, Е. А. Попова, П. В. Волошина и других харьковских специалистов в мировую и отечественную медицинскую науку. Подробно освещена огромная роль, которую сыграл в развитии психиатрической науки заведующий отделом психиатрии Украинского психоневрологического института д. м. н., профессор Анатолий Иосифович Плотичер и его разработки экспериментально-психологических методов исследования в психиатрической клинике. Уделено внимание ряду предложенных профессором А. И. Плотичером, концепций и методик, которые до настоящего времени учитываются и используются в психиатрических научных и лечебных учреждениях Украины. Материал статьи объединяет и обобщает вклад выдающихся ученых и врачей в развитие психиатрии в Харькове.

Ключевые слова: психиатрия, Харьковський університет, «Сабурова дача», научная жизнь.

FORMATION AND DEVELOPMENT OF PSYCHIATRY IN KHARKIV: INFLUENCE OF EMINENT SCIENTISTS AND DOCTORS

N. Khrol

V.N. Karazin Kharkiv National University
Svobody Square, 4, 61022, Ukraine
E-mail: nkulikova@ukr.net; ORCID: 0000-0002-9523-0946

O.Serikova

State institution "Institute of Neurology, Psychiatry and Narcology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine"
Kharkiv, Akademika Pavlova str., 46, Kharkiv, 61068, Ukraine
ORCID: 0000-0001-6559-1073

The article is devoted to history of formation and development of medical psychiatric care at "Saburova summerhouse" psychiatric hospital as well as specialists who worked there and later became world-renowned psychiatrists - Vasyl Giliarovsky, Tykhon Ivanovych Yudin, Pavlo Ivanovych Kovalevsky, Mykola Vasyliovych Krainsky, and others. Organization of the Psychoneurological Institute in this territory in 1921 is described in details. With its formation the heyday of psychoneurological scientific life began. In 1961 Department of psychotherapy, psychoprophylaxis and psychohygiene was established as the first such in the world. Development of psychiatry as a science at Kharkiv University during the 19th - early 21st centuries is paid much attention to, as well as the establishment of the Faculty of Medicine as the most important stage in the development of psychiatry within the walls of the oldest Ukrainian Karazin University (1804). There is also a lot of information about P.A. Butkovsky, Professor of Surgery of Mental Illnesses at Kharkiv University, who was the first to create the science of mental illness in Kharkiv. On the basis of his own observations and experiments he compiled the first Russian manual on psychiatry published in 1834 in St. Petersburg, making the author greatly popular. This work became the first independent guide to psychiatry in Russia. The influence and contribution of prominent scientists V.P. Protopopov, M.A. Goldenberg, E.A. Popov, P.V. Voloshyn and other Kharkiv experts to the world and national medical science have been revealed. The role of Anatoliy Ploticher, Professor, Head of the Department of Psychiatry, Ukrainian Psychoneurological Institute, and his development of experimental and psychological research methods in a psychiatric clinic were emphasized in the article. The attention is given to a number of concepts and techniques proposed by Professor A.I. Ploticher, which are taken into account even today and used in the psychiatric scientific and medical institutions of Ukraine. The article compiles and summarizes the contributions of eminent scientists and physicians to the development of psychiatry in Kharkiv.

Keywords: psychiatry, Kharkiv University, Saburova summerhouse, scientific life.